

do instytucji przedstawicielskich z lat 1990–2007.

Zjawiskiem charakterystycznym postaw diasporalnych jest z jednej strony deklarowanie apolityczności, z drugiej zaś żywe zainteresowanie przemianami politycznymi zachodzącymi w Polsce. Egzemplifikacją tej rzeczywistości stanowił problem integracji Polski z Unią Europejską (s. 235).

W relacjach polsko-południowoafrykańskich dużą nośność ma pamięć o udziale lotników południowoafrykańskich w lotach nad Warszawę w sierpniu i wrześniu 1944 r. Problem ten ukazano w sposób starannie uporządkowany, zwłaszcza faktograficzne z punktu widzenia różnych jego recepcji poznawczych.

Interesujący aspekt poznawczy w monografii stanowią kontakty Polaków w RPA z innymi społecznościami diasporalnymi, a w szczególności z Węgrami i Czechami; dostarcza się bogatej faktografii, jak i ujęć eksplanacyjnych dotyczących związków, zależności międzydiasporalnych w tym państwie; zwraca się uwagę na odwoływanie się w kontaktach tych do przeszłości oraz ujawnia uwarunkowania płynące z wyzwań współczesności.

Oryginalną część wykładu w aspekcie systematyzacji wiedzy jej objaśnienia. W rozwoju kontaktów polsko-południowoafrykańskich wyodrębniono okresy: 1945–1988 oraz od 1989 r. Charakteryzując stan współczesnych stosunków między obu państwami, zauważa się, że diaspora polska może w dalszym ciągu odgrywać pozytywną rolę w promowaniu Polski jako partnera ekonomicznego, kulturalnego i naukowego RPA oraz spełniać niezwykle ważną rolę w kształtowaniu wizerunku Polski. Diaspora polska jest najliczniejszą w RPA grupą narodowościową z przestrzeni Europy Środkowej i Wschodniej oraz reprezentuje wysoki poziom zawodowy i społeczny (s. 309).

Refleksyjny, całościowy ogląd miejsca diaspor polskiej w rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej RPA ukazano w *Zakończeniu*. Zauważa się, że przy postępujących procesach adaptacji i integracji diaspora polska w RPA zachowała poczucie odrębności narodowej, chociaż identyfikacja z polskością nie zawsze był równoznaczna z dążeniem do podtrzymania znajomości języka polskiego. Szczególnie silne poczucie polskiej tożsamości narodowej występuje wśród grupy

„Outhoorniaków”; zdecydowana większość diaspor polskiej traktuje RPA jako drugą ojczyznę. Osoby, które przebywają tam przynajmniej kilkanaście lat, uważają RPA za swój kraj. Od 1994 r. organizacje diaspor polskiej i ich liderzy funkcjonując pod rządami „czarnej większości” stoją przed nowymi wyzwaniami cywilizacyjnymi; ważną są w tym względzie wartości tolerancji, kształtowania się unifikującej się społeczności obywatelskiej. Aczkolwiek zauważa się, że przyszłość diaspor polskiej w RPA zależy przede wszystkim od rozwoju sytuacji społeczno-politycznej i ekonomicznej tego. Ważny jest w tym względzie czynnik bezpieczeństwa.

Integralną część monografii stanowi zestawienie bibliograficzne. Jest ono wykonane bardzo starannie; wydaje się, że jest to najpełniejsze zestawienie literatury przedmiotu dotyczące Polaków w RPA.

Książka jest oryginalnym osiągnięciem naukowo-badawczym. Dostarcza się w niej uporządkowanej wiedzy o Polakach w RPA. Wydaje się, że nie sposób jej pominąć w jakimkolwiek rozpoznawaniu rzeczywistości polonijnej w tym kraju.

Andrzej Chodubski

Ree. Jacek Knopek, *Stosunki Polski z krajami Afryki Zachodniej*, Bydgoszcz 2008, ss. 237.

Pozornie pozostająca na uboczu zainteresowań poznawczych Afryka, wobec koncentracji uwagi na procesach globalizacji oraz zagadnieniach integracji europejskiej, stanowi w rzeczywistości przedmiot wielu studiów i analiz badawczych. Na dużą wagę zasługują w tym względzie badania prowadzone przez Profesora Jacka Knopka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Płonne Jego dociekań jest ostatnio wydana monografia, pt. *Stosunki Polski z krajami Afryki Zachodniej*. Jest to cenne studium poznawcze ukazujące rozwój dawnych i współczesnych kontaktów Polski z regionem Afryki Zachodniej; zwraca się uwagę na uwarunkowania rozwoju kontaktów, specyfikę ich nawiązywania, obustronne korzyści oraz ich poziom rozwoju z poszczególnymi państwami tego regionu.

Wyodrębnienie regionu Afryka Zachodnia dyktują różne względy, aczkolwiek najistotniej-

sza jest tożsamość subregionalna oraz poziom rozwoju kontaktów Polski z istniejącymi w nim państwami. W analizie poznawczej uwzględnia się 16 państw, tj. 1. Nigerię, 2. Ghanę, 3. Senegal, 4. Wybrzeże Kości Słoniowej, 5. Benin, 6. Gwinea, 7. Liberię, 8. Mali, 9. Togo, 10. Mauretanie, 11. Burkina Faso, 12. Gambię, 13. Gwineę Bissau, 14. Niger, 15. Sierra Leone, 16. Zielony Przylądek. Państwa te rozpatruje się w analizie poznawczej ze względu na poziom relacji z Polską, wyodrębniając 3 grupy: 1. priorytetowe w relacjach dwustronnych, 2. uczestniczące w rozwojowych układach bilateralnych, 3. peryferyjne dla rozwoju stosunków między stronami. Podział ten stał się też podstawą układu prezentacji materiału poznawczego. Wyodrębniono trzy rozdziały zatytułowane: I Państwa priorytetowe w relacjach dwustronnych, II Uczestnicy rozwoju w układach bilateralnych, III Peryferie stosunków polsko-zachodnioafrykańskich.

Zasadniczy wykład poprzedza wstęp, w którym dostarcza się podstawowych informacji, mających charakter wprowadzający do prezentowanych zagadnień. Wskazuje się na zasadność rozpoznawania kontaktów Polski z państwami Afryki tzw. subregionu zachodniego, przypomina się etapy europejskiego zainteresowania regionem, podkreślając przy tym, że sukcesywna penetracja tej przestrzeni przez Europejczyków nastąpiła od połowy XIX w. oraz spowodowała jego dewastację kulturową. Panowanie europejskie zahamowane zostało tam w czasie I i II wojny światowej, a zrzućenie okowów kolonializmu dokonało się na przełomie lat 50. i 60., co odbywało się w warunkach przewrotów politycznych, konfliktów polityczno-wojskowych, walki zbrojnej. Położenie kolonialne i postkolonialne nie sprzyjało nawiązywaniu kontaktów z tym regionem świata przez Polskę i Polaków.

W okresie międzywojennym, w nowej sytuacji politycznej Polska zaczęła poszukiwać nowych dróg rozwoju gospodarczego; jedną z nich było dążenie do pozyskania kolonii; jeden z kierunków polityki tej orientował się na pozyskaniu wpływów w Afryce. W ślad za tym na kontynent ten kierowały się fale polskiej emigracji. Wychodźstwo to pogłębiało się w latach II wojny światowej.

Nowa rzeczywistość ujawniła się po II wojnie światowej, w nowych realiach politycznych do krajów afrykańskich udawali się specjaliści roz-

woju gospodarczego, a w tym kadra naukowo-techniczna; do Polski przybywała młodzież państw afrykańskich w celu zdobycia wykształcenia średniego, zwłaszcza technicznego oraz wyższego. Przeobrażenia dalsze nastąpiły po 1989 r. w warunkach polskiej transformacji ustrojowej oraz procesów globalizacyjnych; nawiązuje się kontakty w nowych zasadach porozumień międzynarodowych, gdzie pierwszeństwo zdobywają zasady liberalne i wolnorynkowe.

Zasadniczy cel poznawczy monografii zawiera się w ukazaniu relacji Polski i Polaków z poszczególnymi krajami tworzącymi region zachodnioafrykański w przeszłości oraz określeniu form i potencjału współczesnych stosunków politycznych między nimi. W nakreśleniu istoty problemu przyjęto podejście metody systemowej, która polega na konstruowaniu modelu pojęciowego z luźnych zbiorów, rzeczywistości poszczególnych państw Afryki Zachodniej, które są jednak wewnętrznie zintegrowane, wyróżniające się z otoczenia, tj. Afryki jako całości oraz ładu globalnego. Zwraca się też uwagę na proces cykliczny ujawniający się w relacjach między stronami, tj. Polską i krajami Afryki Zachodniej.

Problem zarysowuje się z polskiego punktu widzenia, interesów międzynarodowych wiążących Polskę z Afryką Zachodnią; przypomina się pierwszych podróżników, odkrywców, marynarzy z ziem polskich, którzy przybywali do Afryki Zachodniej oraz specjalistów i przedstawicieli świata nauki i techniki, którzy podejmowali pracę w tym regionie świata, jak też osoby, zwłaszcza studentów przybywających do Polski.

W nakreśleniu problemu posłużono się starannie zgromadzoną literaturą przedmiotu; zwykle różne wątki poznawcze pochodzą z specjalistycznych opracowań; ważne wyzwanie polegało w tym względzie na scaleniu rozproszonych informacji o obecności Polaków w Afryce Zachodniej oraz o stosunkach między stronami.

W analizie zagadnień poznawczych jako pierwszą przybliżyła się Federalna republika Nigerii. Dostarcza się podstawowych informacji o tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej państwa, a następnie przypomina się ognia kontaktów oraz zainteresowania tym krajem, wskazuje się relacje dyplomatyczne, oficjalne oraz inne o charakterze indywidualnym.

W aspekcie ustrojowym państwo jest wielopartyjną republiką federalną, członkiem Bry-

tyjskiej Wspólnoty Narodów. Głowa państwa pełni jednocześnie obowiązki premiera oraz stoi na czele sił zbrojnych.

Wśród pierwszych Polaków, którzy zetknęli się z tym krajem (jako regionem Afryki) był żeglarz Gaspar da Gama (ok. 1450–1510); pracował on w służbie portugalskiej; brał udział, m.in. w wyprawach Vasco da Gamy i Pedro Alvareza Cabrala. W czasach nowożytnych oraz w XIX i na początku XX w. wraz z rozwojem aktywności kolonialnej oraz gospodarczej Polacy przybywali tam w ramach różnych podmiotów życia organizacyjnego państw obcych, a zwłaszcza Portugalii, Hiszpanii, Anglii, Francji, Holandii. Śladami dokumentującymi tę obecność są m.in. nagrobki cmentarne, na których widnieją polsko brzmiące nazwiska, a też nazwiska rodzin afrykańskich o polskim brzmieniu (s. 21).

Przed I wojną światową Afryka stała się przedmiotem zainteresowania badawczego, co wiązało się z jednej strony z ideą poszerzenia horyzontu geograficznego, z drugiej zaś – dyktowało się interesami kolonialnymi. Wśród polskich badaczy I podróżników w przestrzeni nigeryjskiej przebywali m.in. Stefan Szolc-Rogoziński, Adam Ulanowski, Rudolf Zuber, Jan Dybowski. Instytucjonalnie polskie inicjatywy nawiązania kontaktów polsko-nigeryjskich ujawniły się w okresie międzywojennym. Istotny udział w tym miała Liga Morska i Kolonialna; w celu nawiązania kontaktów handlowych udał się na przełomie 1934 i 1935 r. statek trampowy „Poznań”, na który zabrano promocyjne wyroby, które miały stać się podstawą wymiany z zainteresowanymi strukturami, koloniami brytyjskimi Afryki Zachodniej, a w tym z Nigerią. Działania Polaków na rzecz nawiązania wymiany handlowej spowodowały, że za pośrednictwem Wielkiej Brytanii importowano z Nigerii owoce, olej palmowy, drewno, bawełnę, rośliny lecznicze, kakao; z Polski zaś eksportowano tam naczynia emaliowane, przedzę wełnianą, tkaniny wełniane, meble, chemikalia, farmaceutyki oraz przetwory spożywcze (s. 25).

Specyficzne ogniwo kontaktów stanowiła tam obecność w czasie II wojny światowej polskich oficerów, szacowana na ponad 100 osób. Pełnili oni służbę wojskową w brytyjskich posiadłościach kolonialnych. Pełnili oni służbę wojskową w brytyjskich posiadłościach kolonialnych. W latach 1944–1945 przybywali tam uchodźcy wojenni zarówno z doświadczeniem pobytu w łagrach

radzieckich, jak i osoby wywiezione na tzw. roboty do III Rzeszy, lekarze, nauczyciele akademicy. Niektórzy z nich po zakończeniu wojny pozostali tam na stałe. Władze nigeryjskie doceniając ich zaangażowanie w rozwój kulturowo-cywilizacyjny nowego miejsca osiedlenia nadało im obywatelstwo oraz uhonorowało najwyższymi odznaczeniami.

1 października 1960 r. Nigeria stała się państwem niepodległym. W pierwszych latach niepodległego jej bytu doszło do nawiązania z Polską licznych porozumień gospodarczych m.in. na dostawę kompletnych obiektów przemysłowych. 30 maja 1962 r. nawiązane zostały między stronami pełne stosunki dyplomatyczne. W wykładzie prezentuje się najważniejsze inicjatywy współpracy między obu stronami; podkreśla się polski wkład w kształcenie kadry inteligenckiej Nigerii, zwłaszcza lekarzy, inżynierów, ekonomistów.

W ślad za inicjatywami odgórnymi powstały też ogniwa oddolne współdziałania społecznego. W 1966 r. utworzono w Lagos Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Nigeryjskiej. W 1982 r. powstało Stowarzyszenie Nigeryjskich Absolwentów Polskich Uczelni; następstwem przyjazdów młodzieży nigeryjskiej na studia były mieszane związki małżeńskie; nierzadko po ukończeniu studiów rodziny te wyjeżdżały zawodowo. Początek lat 90. ujawnił kryzys polityczny i ekonomiczny w Nigerii, w Polsce rozpoczęła się transformacja ustrojowa po raz kolejny zbliżyła oba kraje; nie mało Nigeryjczyków podjęło wyzwanie przeniesienia się do Polski; powstało nawet Stowarzyszenie Obywateli Nigeryjskich w Polsce (s. 41). Nawiązane zostały też nowe formy współpracy między stronami. Charakterystyczne stały się wyjazdy do Nigerii Polaków, w celu podjęcia pracy na zasadzie kontraktów jako specjaliści. Charakteryzując współczesny stan stosunków polsko-nigeryjskich, podkreśla się, że są one odzwierciedleniem polskiej polityki wobec Afryki Subsaharyjskiej; Nigeria sytuuje się w grupie państw mających priorytetowe znaczenie dla Polski w powiązaniach z Afryką.

W nowej rzeczywistości politycznej i międzynarodowej Polska postrzegana jest przez Nigerię i Nigeryjczyków nadal jako państwo przyjazne oraz pewien wzór do naśladowania; diasporę polską szacuje się tam na ok. 300 osób, głównie wywodzących się z rodzin mieszanych.

Podobną charakterystykę zaprezentowano w wykładzie Republiki Ghany. 1 lipca 1960 r. uzyskała ona niepodległość; w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości stała się najbogatszym państwem w Afryce Zachodniej. Z dużą sympatią spotkali się tam Polacy. Z relacji z 1960 r. wynika, że zamieszkiwało tam ok. 100 Polaków, którzy zajmowali odpowiedzialne stanowiska w aparacie państwowym i handlowym Ghany (s. 61). Stosunki dyplomatyczne między Polską a Ghana nawiązano w okresie przed ogłoszeniem oficjalnej niepodległości; Polska była jednym z pierwszych krajów, które nawiązały je oficjalnie; w ślad za tym nawiązano w szerokim zakresie stosunki gospodarcze, a zwłaszcza handlowe. Duże zainteresowanie obywatele Ghany ujawnili studiami w Polsce. W latach 60. stanowili oni największą grupę spośród studentów Afryki w Polsce.

W latach 60. Ghana stała się interesującym państwem dla Polaków zarówno w realizacji pasji zawodowych, jak też podrózniczno-odkrywczych, a w tym etnologicznych. Polacy przebywający w tym kraju tworzyli grupy formalne i nieformalne mające na celu integrację polonijną, jak specjalistyczną (Funkcjonował nawet Klub Polskiego Specjalisty), kulturalną czy *stricte* towarzyską; znaczącą strukturą było Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Ghańskiej; skupiało ono przede wszystkim członków rodzin polsko-ghańskich; utrzymywało kontakty z przedstawicielstwem dyplomatycznym Polski. Zmiany ustrojowe w Polsce zachodzące od 1989 r. spowodowały powstanie nowych realiów kształtowania stosunków polsko-ghańskich, przede wszystkim powstały nowe warunki zatrudniania, co wiązało się z likwidacją podmiotów zajmujących się eksportem sił pracowniczych, m.in. „Polservice'u”; w październiku 1993 r. zawieszono funkcjonowanie w Akrze polskiej ambasady. Środowisko polonijne stanowi tam obecnie ok. 100 osób; są to głównie osoby funkcjonujące w rodzinach mieszanych polsko-ghańskich. Zaznacza się tam obecność misyjna księży i siostr zakonnych. Polska jest krajem cieszącym się wciąż dużą sympatią Ghaczyków; chętnie podejmują oni studia w Polsce; wśród nich zaznaczają się przedstawiciele Polonii ghańskiej.

Bogate ogniwa kontaktów ujawniły się w przeszłości w relacjach polsko-senegalskich. Starannie odnotowano je i scharakteryzowano w prezentowanej monografii. Od 1895 r. stanowił Sene-

gal część Francuskiej Afryki Zachodniej, 25 listopada 1958 r. uzyskał autonomię wewnętrzną jako republika w składzie Wspólnoty Francuskiej, a 20 czerwca 1960 r. uzyskał niepodległość w ramach Federacji Mali i 20 sierpnia 1960 r. jako samodzielne państwo. 9 października 1935 r. powstała tam polska placówka dyplomatyczna; zajmowała się ona przede wszystkim sprawami handlowymi i morskimi. Dużą aktywność przejawiała nawiązywaniem kontaktów z Senegalem Liga Kolonialna I Morska, co wiązało się z planem urzeczywistnienia wizji kolonialnych Polski (s. 79).

W latach 60. Senegal był jednym z większych polskich partnerów handlowych tzw. Trzeciego Świata.

Senegal jest krajem, w którym ok. 90% ludności stanowią muzułmanie. Od II wojny światowej, a zwłaszcza od lat 60. podjęty tam działania misje katolickie; wśród nich znaczący jest udział polskiego duszpasterstwa; znacząca jest obecność zgromadzeń: franciszkanek, urszulanek oraz miłosierdzia św. Karola Boromeusza z Trzebnicy, Misjonarzy Ducha Świętego. Obecnie pracuje tam na misjach 13 Polaków (s. 89).

Współczesna zbiorowość polonijna instytucjonalnie funkcjonuje od 1995 r. w Związku Polaków; znaczącą obecność zaznacza Związek Absolwentów Polskich Uczelni; nie mała jest też społeczność senegalska w Polsce; dobrze adoptuje i integruje się ona w polskiej rzeczywistości kulturalno-cywilizacyjnej.

Państwem o priorytetowym znaczeniu w relacjach z polską jest również Wybrzeże Kości Słoniowej. Uzyskała ona niepodległość 7 sierpnia 1960 r. Wcześniej funkcjonowało w różnych powiązaniach z Francją, czego następstwem jest język urzędowy – francuski. W wykładzie dostarcza się podstawowej wiedzy faktograficznej o kraju i jego ustroju, następnie dostarcza się uporządkowanych informacji o ogniwach kontaktów Polaków z tym regionem Afryki oraz o bezpośrednich relacjach Polaków z Wybrzeżem Kości Słoniowej w II połowie XX w. Od lat 60. Wyrażnie zaznaczała się wymiana handlowa między Polską i Wybrzeżem Kości Słoniowej. Instytucjonalnie jej podstawy regulowała umowa podpisana między obu stronami 16 maja 1967 r. (s. 97). W latach 1961–1989 szerokie było zatrudnienie polskich specjalistów w tym kraju; instytucjonalnie zajmowały się nim Centrala Handlu

Zagranicznego CEKOP oraz Przedsiębiorstwo Handlu Zagranicznego „PolSERVICE”.

Znaczącą działalność prowadzą od II połowy XX w. w kraju tym placówki duszpasterskie; szacuje się, że obecnie przebywa tam ponad 40 polskich księży (s. 100). Klasyczna diaspora polska nie była tam liczna; głównie tworzą ją rodziny mieszane. Swoista oazę życia polskiego tworzy tam hotel w San Pedro, którego właścicielem jest Polak, zamieszkujący w tym kraju od ponad 40 lat.

W relacjach bilateralnych polsko-zachodnioafrykańskich jako pierwsze państwo wymieniana jest Benin, do 1975 r. nazywany Dahomejem. Państwo to uzyskało niepodległość 1 sierpnia 1960 r. W czasach nowożytnych był tam jeden z głównych ośrodków dostarczania światu niewolników. Przypomina się w wykładzie historyczne ogniwa kontaktów Polaków z tym krajem, zauważając przy tym, że stan stosunków państwa jest analogiczny, jak i z innymi krajami Afryki Subsaharyjskiej (s. 111). Nie ukształtowało się tam znaczące skupisko polskiej diaspory. Nieliczną społeczność Polaków tworzą rodziny mieszane, głównie Polki pozostające w związkach małżeńskich z obywatelami Beninu oraz duszpasterze uczestniczący w pracy misyjnej.

Mianem kraju bilateralnego w oficjalnych kontaktach z Polską określaną jest Republika Gwineji. Jest ona państwem niepodległym od 10 września 1974 r. W wykładzie dostarcza się podstawowej wiedzy faktograficznej i eksplanacyjnej o kraju, o obecności tam Polaków oraz relacjach zachodzących między krajami po II wojnie światowej, w tym podkreśla się aktywność Polaków pracujących tam w ramach umów „międzynarodowych sprzed 1989 r. Życie polonijne, które szacuje się jako „śladowe” postrzega się w zorganizowaniu przy konsulacie honorowym istniejącym w Konakry, którym kieruje Sadou Bailo Barry (s. 124).

W bilateralnym ładzie międzynarodowym sytuuje się z Polską Republika Liberii. Jest to kraj legitymujący się niepodległością od 26 lipca 1847 r. Jego późniejsze dzieje polityczne wyznaczają walki, przewroty, ścierające się opcje polityczne, konflikty mające podłoże etniczne, religijne i polityczne; prowadzą je grupy wojskowych, klany plemienne i lobby gospodarcze. W wykładzie wskazuje się przede wszystkim ogniwa historycznych kontaktów polsko-liberyj-

skich; przypomina się m.in. ich specyfikę z okresu międzywojennego; realizowano zadanie prowadzenia 50 plantacji przez Polaków w tym kraju; przewidywano prawo eksploatacji kopalnianych surowców mineralnych. Polscy kolonizatorzy uprawiali tam rośliny tropikalne (s. 129). Projekt nadzorowały Liga Morska i Kolonialna oraz Kampania Handlu Morskiego; utworzyły one spółkę o nazwie Polskie Towarzystwo dla handlu z Afryką Zachodnią.

Podobnie też zaprezentowano obraz kształtowania się kontaktów Polski z Mali i Togo. Przypomina się najważniejsze ogniwa instytucjonalnego krajów oraz wskazuje się ogniwa kontaktów Polaków z tymi przestrzeniami geograficznymi i kulturowymi, podkreśla się skalę kontaktów ujawniających się po II wojnie światowej oraz najważniejsze ich ogniwa zwłaszcza obrazujące pracę zawodową Polaków w tych krajach, która przyniosła dobre imię Polsce i Polakom całego świata.

Siedem państw uznano za peryferyjne w rozwoju stosunków polsko-zachodnioafrykańskich. W wykładzie dostarcza się o każdym z nich podstawowych informacji o tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej, a zwłaszcza o współczesnym ładzie ustrojowym. Wskazuje się na główne ogniwa historycznych kontaktów Polaków z każdym z tych państw oraz kreśli specyfikę rozwoju relacji po II wojnie światowej oraz od lat 90.

Wiedza faktograficzna jest starannie udokumentowana w formie przypisów. Ujawnia się w tym względzie zainteresowanie polskie zarówno naukowe, jak popularne Afryką i jej specyfiką kulturowo-cywilizacyjną; zauważa się przy tym, że starannie dokumentowano ślady obecności Polaków w tym regionie świata, a zwłaszcza za usługi kulturowo-cywilizacyjne. Np. prezentując ogniwa kontaktów polskich z Wyspami Zielonego Przylądka, wskazuje się na zasługi Józefa Konrada Chelfmickiego, który realizował tam prace kartograficzne; rezultaty ich zostały opublikowane w 1841 r. w formie dwutomowego dzieła; dzieło ma fundamentalne znaczenie w kartograficznym wymiarze rozpoznawania tych wysp. Obecnie na wyspach Zielonego Przylądka diaspora polska liczy zaledwie kilkanaście osób; w opinii władz dyplomatycznych jest ona dobrze sytuowana pod względem materialnym (s. 201).

Zaprezentowanie w monografii państwa przekonująco o zasadności postrzegania ich jako regio-

nu, który jawi się z polskiego punktu widzenia jako rzeczywistość dość homogeniczna z punktu widzenia rozwoju cywilizacyjnego. Przekonują zwłaszcza o tym kontakty podróżnicze, dyplomatyczne, działalność misyjna oraz interesy gospodarcze zarówno ujawniające się w okresie międzywojennym, jak i po II wojnie światowej.

Wyodrębnienie jednak 16 państw jest wyzwaniem istotnym nie tylko ze względu na ukazanie odrębności ustrojowej każdego z nich, ale też ujawnia się wagę dywersyfikacji kulturowej, co też odbijało się w przeszłości i współcześnie na kontaktach międzynarodowych, a w tym na nawiązywaniu kontaktów polsko-zachodnioafrykańskich. W refleksji ogólnej dotyczącej regionu, zawartej w *Zakończeniu* zauważa się, że istniejące tam państwa borykają się z złożonymi problemami tworzenia infrastruktury politycznej, społecznej i gospodarczej; należą do najuboższych w świecie, zostały zepchnięte na margines rozwoju systemowego; w rzeczywistości kulturowej obserwuje się umacnianie tzw. patologii politycznych, charakterystycznych dla reżimów autorytarnych bądź semi- czy pseudodemokratycznych (s. 203).

Charakteryzując współczesne kontakty Polski z tym regionem, zauważa się, że nie cieszy się on od początku lat 90. dużym zainteresowaniem, co jest konsekwencją reorientacji polskiej polityki zagranicznej. Od początku lat 90. ewoluuje ona przede wszystkim w kierunku Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych.

Wykład przygotowano na bazie starannie zgromadzonej i wykorzystanej literatury przedmiotu, która stanowią materiały archiwalne, dokumenty i materiały publikowane, pamiętniki, relacje, sprawozdania, wspomnienia, dzienniki, prasa i wydawnictwa nieperiodyczne, wtriny internetowe oraz monografie i opracowania, a w tym studia i artykuły; dopełnienie ich stanowią encyklopedie, leksykony i słowniki, zwłaszcza dotyczące polskiej emigracji, Polaków w diasporze.

Prezentowana monografia jest znaczącym osiągnięciem poznawczym, ukazującym stosunki Polski z Afryką Zachodnią. Zasługuje na uwagę zarówno jako swoisty przewodnik po tym regionie Afryki, jak przypomnienie najważniejszych ogniw kontaktów Polaków z poszczególnymi państwami Afryki Zachodniej, a w tym ujęcie ich w długim horyzoncie czasu, oraz jest interesującym studium objaśniającym kształtowanie się re-

lacji międzynarodowych, zwłaszcza w przestrzeni pokolonialnej.

Andrzej Chodubski

Ree. Jakub Potulski, *Socjologia polityki*, Gdańsk 2007, ss. 338.

Politologiczne wyzwania badawcze dotyczące takich zagadnień, jak: transformacja ustrojowa, migracje, tożsamość indywidualna i zbiorowa, pluralizm kulturowy, globalizacja społeczno-polityczna, wymagają w ważnym stopniu posługiwania się aparatem należącym do zakresu socjologii. Obok metod i technik badawczych zwanych socjologicznymi (obserwacja uczestnicząca, wywiad, ankieta) zwraca uwagę często ten sam przedmiot badawczy; politologia analizuje go przede wszystkim z instytucjonalnego, politycznego punktu widzenia, socjologia zaś – w aspekcie powiązań, zależności zwanych horyzontalnymi. Wśród nośnie współcześnie zjawisk przykuwających uwagę poznawczą obu dyscyplin znajdują się m.in. 1. Wyłanianie się nowych instytucji politycznych, w szczególności demokratycznych i rynkowych, 2. Tworzenie się nowych typów podmiotów społeczno-politycznych wpływających na przebieg procesów transformacyjnych: elit politycznych, instytucji samorządowych, struktur organizacji pozarządowych, fundacji, nowej klasy średniej, 3. Ewolucja kultury obywatelskiej; ryzyka i odpowiedzialności, zaufania i lojalności, solidarności, konkurencyjności, tożsamości indywidualnej i zbiorowej, syndromu przedsiębiorczości, asertywności, 4. Reakcje, aspiracje i opory społeczne związane z perspektywami integracji europejskiej, globalizacji, 5. Demokratyzacja ustroju politycznego na tle porównawczym, w skali kraju, Europy, różnych kontynentów, świata, 6. Przemiany mentalności i stereotypów; psychologia podejmowania decyzji i negocjacji, 7. Migracje ludności i ich następstwa, 8. Siła mediów w kształtującym się ładzie informacyjnym, 9. Mechanizmy dziedziczenia tradycji a wartości kulturowo-cywilizacyjne ładu globalnego, 10. Pluralizm kulturowy: szanse i bariery współistnienia kultur, znaczenie synkretyzmu kulturowego; unifikacja a dywersyfikacja życia kulturowego.

W rozpoznaniu problemów tych ważne miejsce zajmuje socjologia polityki. Jej istota, zakres